

I.ÚS 2430/13 ze dne 5. 3. 2014

Zámek Opočno; obnova řízení

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu
Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky), soudkyně Ivany Janů a soudce Stanislava Balíka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Kristiny Colloredo-Mansfeldové, zastoupené JUDr. Tomášem Nahodilem, advokátem, se sídlem Slezská 36, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013 č. j. 28 Cdo 2915/2012-129, usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 6. 2012 č. j. 24 Co 326/2008-89 a usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 19. 3. 2008 č. j. 8 C 26/2007-31, spojené s návrhem na zrušení slova "rasové" v ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Hradci Králové a Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou jako účastníků řízení a Národního památkového ústavu, se sídlem Valdštejnské náměstí 3, Praha 1, zastoupeného JUDr. Milošem Hoškem, advokátem, se sídlem Velflíkova 4, Praha 6, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013 č. j. 28 Cdo 2915/2012-129, usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 6. 2012 č. j. 24 Co 326/2008-89 a usnesením Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 19. 3. 2008 č. j. 8 C 26/2007-31 byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená v čl. 36 odst. 1 a v čl. 11 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013 č. j. 28 Cdo 2915/2012-129, usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 13. 6. 2012 č. j. 24 Co 326/2008-89 a usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 19. 3. 2008 č. j. 8 C 26/2007-31 se proto ruší.

III. Návrh na zrušení slova "rasové" v ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů se odmítá.

Odůvodnění:

I.

1. Včas podanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou, jímž byl zamítnut její návrh na obnovu řízení vedeného u Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou pod sp. zn. 8 C 13/2005, a usnesení Krajského soudu v Hradci Králové, kterým bylo v rámci odvolacího řízení napadené usnesení okresního soudu potvrzeno.

2. Stěžovatelka si je vědoma toho, že již dříve rozhodl Ústavní soud v této její konkrétní věci nálezem sp. zn. III. ÚS 107/04 ze dne 16. 12. 2004 (N 192/35 SbNU 509; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná též na <http://nalus.usoud.cz>), v němž překvapivě úzce vyložil, že § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, možnost přezkoumávat převody majetku nastalé mimo rozhodné období omezuje toliko na nejextrémnější případy bezpráví, tedy jen na nejkřiklavější formy rasismu páchané zejména formou holocaustu, nikoli však již na jiné formy perzekuce, například z důvodů národnostních nebo politických. Stěžovatelka spatřuje porušení svých základních práv v řízení před okresním i krajským soudem v tom, že jí předložené listinné důkazy o židovském původu její rodiny obecné soudy nepokládaly za způsobitelné zvrátit jejich předchozí zamítavá rozhodnutí v pravomocně rozhodnutém restitučním řízení týkajícím se opočenského zámku. Stěžovatelka je přesvědčena, že názor, k němuž se v citovaném nálezu přiklonil Ústavní soud, je neudržitelný. Nesouhlasí ani s názorem vyjádřeným poté v usnesení sp. zn. II. ÚS 380/08 ze dne 10. 4. 2012, podle něž křivdy spáchané na jejím právním předchůdci nelze dnešními právními prostředky napravit. Stát podle stěžovatelky nemůže mít legální ani legitimní zájem na nenapravení křivd způsobených svým vlastním občanům. Vzhledem k tomu, že mezi stěžovatelčinými právními předchůdci a československým státem přetrvával státoobčanský svazek i po celou válečnou dobu, bylo jedině vinou československého státu, dopustil-li na svém území výkon státní moci a působení škod svým občanům nacistickým Německem. Česká republika jako nástupkyně předchozích státních útvarů restitučním zákonodárstvím sama sobě autoritativně stanovila, které

křivdy, vůči komu, jakou formou a za jaké období napraví. Akt nacistické okupační moci byl faktickým zbavením vlastnických práv stěžovatelky k opočenskému velkostatku včetně zámku, a to za mlčenlivého přihlížení československé exilové vlády. Šlo přitom o akt nelegitímní a nulitní, tedy neschopný vyvolat jakékoli právní následky, na jehož základě nebylo na místě vymazávat vlastnická práva stěžovatelčiných právních předchůdců z pozemkových knih.

3. Obecné soudy aplikovaly restriktivní výklad uložený jim Ústavním soudem, čímž stěžovatelce okleštily možnost domáhat se restituce majetku, neboť neuspěla s novým důkazem ve snaze o obnovu řízení. Pokud by se ovšem zákon o mimosoudních rehabilitacích neměl na případ opočenského zámku vztahovat, musela by se stěžovatelka domáhat náhrady škody přímo po České republice.

4. Obecné soudy se tedy v řízení o stěžovatelčině žalobě na obnovu řízení řídily restriktivním výkladem Ústavního soudu vyřčeným v nálezu III. ÚS 107/04, jakkoli samy restituční předpisy jsou již dosti restriktivní a podmínky v nich uvedené mají být vykládány spíše ve prospěch oprávněných osob. Žádný z obecných soudů navíc nevzal v potaz argumenty obsažené v nálezech sp. zn. I. ÚS 617/08 ze dne 24. 2. 2009 (N 33/52 SbNU 325) a sp. zn. I. ÚS 485/98 ze dne 31. 5. 1999 (N 81/14 SbNU 167), které jsou pro ni příznivější. Právě restriktivní vývoj judikatury Ústavního soudu přitom způsobil stěžovatelce újmu spočívající v tom, že jí majetek nebyl vydán, ačkoli jiným šlechtickým rodům byly jejich bývalé majetky v drtivé většině dobrovolně vydány.

5. Stěžovatelka uzavřela, že obecné soudy svým postupem a rozhodnutími porušily její právo na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina") a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Evropská úmluva") a dále též její základní právo vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny. Z těchto důvodů stěžovatelka navrhla zrušení napadeného usnesení Krajského soudu v Hradci Králové a usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou.

6. Nejvyšší soud, Krajský soud v Hradci Králové i Okresní soud v Rychnově nad Kněžnou jako účastníci řízení ve svých vyjádřeních k ústavní stížnosti toliko odkázaly na svá usnesení.

7. K ústavní stížnosti se k výzvě Ústavního soudu vyjádřil též vedlejší účastník, tedy Národní památkový ústav, který byl žalovaným v původních řízeních. Vedlejší účastník navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnosti nevyhověl. Trvá na tom, že byl majetek otci stěžovatelky zabaven Německou říší nikoli pro jeho "židovský původ", nýbrž z jiného důvodu. Připomněl také, že křivdy spáchané na stěžovatelčině právním předchůdci lze napravit pouze při respektování věcného a časového vymezení spáchaných křivd v souladu se zákonem o mimosoudních rehabilitacích, podle něž lze napravit výhradně křivdy spáchané v období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990. Za demagogii vedlejší účastník pokládá stěžovatelčino tvrzení, že československý stát dopustil na svém území výkon státní moci nacistickým Německem. Stěžovatelčinu kritiku českého restitučního zákonodárství považuje vedlejší účastník za "přípravu" na případné vedení sporu proti České republice u mezinárodního soudu. Přitom i Evropský soud pro lidská práva v rozsudku ve věci Kinský proti České republice ze dne 9. 2. 2012 č. 42856/06 připomněl, že státy mají volnost, pokud jde o určení rozsahu restituce majetku a stanovení podmínek, za kterých jsou ochotny obnovit majetková práva původních vlastníků. Od restitučního konceptu omezeného odškodnění přijatého československým zákonodárcem v letech 1945-1948 a v období po roce 1990 se pak žádný český soud nemůže odchýlit. Procesní postup obecných soudů byl v tomto případě souladný s § 228 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu, neboť stěžovatelka žádné nové důkazy nepředložila. Nálezy Ústavního soudu, na něž stěžovatelka odkazuje, se týkaly zcela jiných skutkových okolností. Na okraj pak vedlejší účastník připomněl, že stěžovatelčino narození bylo roku 1940 zapsáno do německé části matriky narozených, což podle něj může "navodit jiný směr úvah". Poukázal rovněž na to, že ve prospěch stěžovatelky v řízení mluvila skutečnost, že se nepodařilo dohledat takzvaný "Fagebogen" (pozn. soudu: správně "Fragebogen", tedy "Dotazník ke stanovení německé národní příslušnosti") zaznamenávající snahu stěžovatelčina otce získat za okupace říšskoněmecké občanství. K intabulaci do pozemkových knih roku 1942 muselo dojít, stejně jako k následné extabulaci a intabulaci roku 1945, neboť to vyplývalo z § 8 zákona č. 95/1871 ř.z., obecného zákona o knihách pozemkových.

8. Ve své replice poté stěžovatelka doplnila své podání o návrh na předložení věci plénu Ústavního soudu za účelem zrušení slova "rasové" v ustanovení § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Stěžovatelka tento návrh odůvodnila tím, že se neztotožňuje s restriktivním výkladem rasové perzekuce zastávaným Ústavním soudem. Podle něj totiž rasová perzekuce představuje jen nejkřiklavější formy rasismu páchané formou holocaustu, a nikoliv i jiné formy perzekuce z důvodů národnostních. Stěžovatelka připomněla, že tato novější judikatura Ústavního soudu, podle níž oprávněnou osobou podle § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích nemůže být ten, koho postihla "pouze" perzekuce národnostní, je též rozporná s předchozí judikaturou Ústavního soudu, podle níž má být zkoumán naplnění podmínek pro restituční tituly vykládáno co

možná nejpříznivěji ve prospěch restituentů. Dále stěžovatelka uvedla, že návrh na vypuštění slova "rasové" podává přesto, že si je vědoma, že návrh na vypuštění tohoto slova již plénum Ústavního soudu posuzovalo v roce 1994 [pozn. soudu: tehdy byl návrh skupiny poslanců Poslanecké sněmovny odmítnut usnesením sp. zn. Pl. ÚS 16/94 ze dne 21. 7. 1994 (U 14/2 SbNU 227)]. Považuje však za vhodné, aby se plénum protiústavností této podmínky zabývalo opětovně, neboť s odstupem bezmála dvaceti let od vynesení tehdejšího plenárního usnesení je zřejmé, že rozhodnutí pléna o ponechání adjektiva "rasové" v uvedeném ustanovení způsobilo v následujících dvaceti letech okleštění restitučních nároků restituentů.

9. Z vyžádaného spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 8 C 26/2007 Ústavní soud zjistil, že stěžovatelka podala proti vedlejšímu účastníkovi žalobu na obnovu řízení pravomocně rozhodnutého rozsudkem téhož okresního soudu ze dne 13. 9. 2005 č. j. 8 C 13/2005-464, kterým byl zamítnut stěžovatelčin návrh, aby byla vedlejšímu účastníkovi uložena povinnost uzavřít s ní dohodu o vydání nemovitostí v k.ú. Opočno do jejího vlastnictví. Návrh na obnovu řízení stěžovatelka odůvodnila tím, že po právní moci rozsudku zjistila, že matka jejího otce byla židovka, jak plyne z německého výmarského historicko-genealogického kapesního seznamu veškeré šlechty židovského původu z roku 1913. V něm je totiž uvedena také Nadine, jejíž dcera hraběnka Bertha uzavřela roku 1900 manželství s Hyeronýmem, hrabětem Colloredo-Mansfeldem, budoucím knížetem. Pokud byla matka jejího otce židovka, pak její otec splňoval podmínku rasové perzekuce ve smyslu novely zákona o mimosoudních rehabilitacích provedené zákonem č. 116/1994 Sb., jak požadoval Ústavní soud. Splnění této nové podmínky jí dříve nebylo známo a přitom mohlo přivodit příznivější rozhodnutí v její věci. Stěžovatelka ke své žalobě přiložila dva důkazy.

10. Prvním z těchto důkazů je rodný list stěžovatelčiny babičky Berthy Henriety Kateřiny Nadine Kolovrat Krakovské, dcery Leopolda Kolovrat Krakovského a Nadine Speranzy Kolovrat Krakovské, rozené Kalanské, a to podle knihy narození matričního úřadu Městského úřadu Janovice nad Úhlavou z roku 1890. Druhým je německá fotokopie a český překlad několika stran z německého výmarského historicko-genealogického kapesního seznamu veškeré šlechty židovského původu z roku 1913, týkající se rodu Huppmann-Balbella, kde je uvedena také stěžovatelčina prababička Nadine, která uzavřela manželství s hrabětem Leopoldem Kolovrat Krakovským, a mezi jejich děti patřila i Bertha, provdaná za hraběte Hyeronýma Colloredo-Mansfeld.

11. Okresní soud výše uvedeným usnesením ze dne 19. 3. 2008 žalobu stěžovatelky na obnovu řízení zamítl. Okresní soud shrnul dokazování provedené v řízení, jehož obnovu stěžovatelka požadovala. Vycházel zejména z dopisu ze dne 17. 10. 1940, adresovaného Obvodní úřadovnou pro pozemkovou reformu v Hradci Králové vedoucímu komisaři pozemkového úřadu, kterým byl dán návrh na vyhlášení nucené správy na statek Opočno odůvodněný tím, že vlastník statku a zároveň otec stěžovatelky, Dr. Josef Colloredo-Mansfeld, byl činný proti národní socialistickému Německu, zvláště během svého pobytu v Rakousku. Ve zprávě Bezpečnostní služby RF SS (tzv. "Sicherheitsdienst"), pracoviště Hradec Králové ze dne 20. 3. 1940 je o otci stěžovatelky uvedeno, že je i přes německou výchovu silně česky orientován a je odjakživa velkým odpůrcem národního socialismu. Proti němu byl velmi činný i v Rakousku, po jehož začlenění do Německé říše byl také zatčen. Zpráva se zabývá celou rodinou, přičemž její mladší členové, včetně stěžovatelčina otce, se podle zprávy obraceli k "židovskému liberalismu". Konfiskačním nařízením Tajné státní policie (tzv. "Gestapo"), Velitelství Policie Praha č. 572/41-VI ze dne 16. 2. 1942 byly veškeré majetkové hodnoty v něm uvedených osob, včetně stěžovatelčina otce, zabaveny ve prospěch Německé říše podle § 1 odst. 2 vyhlášky o konfiskaci majetku v protektorátu Čechy a Morava ze dne 4. 10. 1939, protože snahy daných osob byly nepřátelské Německé říši. Poté okresní soud rekapituloval, že v řízení, jehož obnovy se stěžovatelka domáhala, bylo rozhodnuto rozsudkem téhož okresního soudu ze dne 13. 9. 2005 č. j. 8 C 13/2005-464, který byl potvrzen rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 5. 6. 2006 č. j. 24 Co 30/2006-517. Soudy přitom konstatovaly, že k převodu nebo přechodu práva nedošlo z důvodu rasové perzekuce, jak požaduje zákon o mimosoudních rehabilitacích, tak jak byl vyložen Ústavním soudem. K nově předloženým důkazům, které měly dle stěžovatelky odůvodnit obnovu řízení, okresní soud uvedl, že seznam šlechty židovského původu není důkazem, který by byl způsobit v předmětné věci pro stěžovatelku příznivé rozhodnutí. Ke konfiskaci majetku stěžovatelčina otce totiž došlo z důvodu snah nepřátelských Říši a i z obsahu korespondence mezi okupačními úřady předcházející konfiskaci vyplynulo, že důvodem pro provedení konfiskace nebyl židovský původ osob, jichž se konfiskace týkala. Důvody, pro které došlo k přechodu vlastnického práva předmětných nemovitostí z vlastnictví stěžovatelčina otce na Německou říši, tedy nespočívaly v jeho příslušnosti k židovské rase, jak tento rasový původ definovaly zákony Německé říše. Stěžovatelkou nově předložený důkaz tudíž nespĺňoval podmínky § 228 odst. 1 občanského soudního řádu. Okresní soud proto její žalobu na povolení obnovy řízení označil za nedůvodný a jako takový ji zamítl.

12. Stěžovatelka napadla toto usnesení odvoláním, v němž trvala na tom, že důkazy navrhované pro obnovu řízení ve spojení s již provedenými důkazy dostatečně prokazují, že nacistické okupační orgány měly jasnou

povědomost o židovském původu rodu Colloredo-Mansfeldů. Právě ten byl důvodem pro perzekuci stěžovatelčina otce spočívající nejprve v uvěznění v Rakousku poté, co veřejně vystoupil proti jeho záboru Německou říší, a následně v konfiskaci majetku, vykázní z Opočna do Rozběhic a totálním nasazení v závodech Škoda. Přitom ještě stěžovatelčin otec pomáhal anglickým zajatcům uprchlým z tábora. Stěžovatelka dále připomněla, že její otec měl nárok na vydání předmětných nemovitostí podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., respektive podle zákona č. 128/1946 Sb. Již dne 5. 12. 1945 byl Zemským národním výborem v Praze vydán konfiskační výměr č. j. 613/4-45III Pk, který byl zrušen až výměrem Ministerstva zemědělství ze dne 16. 12. 1948 č. j. 114637/48-IX/A-23, kterým teprve došlo k přechodu majetku na stát. Vedlejší účastník ve svém vyjádření k odvolání polemizoval s tím, jak stěžovatelka údajně nešťastně využila spojení, že se otec stěžovatelky podle zprávy "Sicherheitsdienst" Hradec Králové ze dne 20. 3. 1940 obracel v krizích k "židovskému liberalismu". Podle vedlejšího účastníka jde jen o využití verbální části propagandistické terminologie použité v dané listině.

13. Krajský soud v Hradci Králové potvrdil usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou usnesením ze dne 13. 6. 2012. Krajský soud vyšel zejména z judikatury Ústavního soudu, konkrétně z výše uvedeného nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04 a dále z usnesení sp. zn. II. ÚS 380/08 ze dne 10. 4. 2012, z nichž dovodil, jak Ústavní soud vykládá pojem rasové perzekuce obsažený v § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Pohledem zde vyjádřeného právního názoru krajský soud shledal, že ani při zohlednění nově předložených důkazů nelze mít za prokázané, že konfiskace majetku stěžovatelčina otce se uskutečnila z důvodu jeho židovského původu. Zmínka o "židovském liberalismu" je totiž jediným případem, kdy je slovo "Žid" či "židovský" použito v dostupných listinách týkajících se projednávané věci. Z užití slova "židovský" lze však nepochybně dovodit, že toto adjektivum nesouvisí s národnostním či rasovým původem stěžovatelčina otce. Přívlastek "židovský" se tu vztahuje k liberalismu jakožto politickému směru nepřátelskému ideologii nacismu a má jen zvýraznit jeho zavrženíhodný charakter z pohledu okupačních orgánů, jak na to upozornil žalovaný ve svém vyjádření. I při zohlednění nově předložených důkazů tedy nelze mít za prokázané, že by byl majetek stěžovatelčina otce konfiskován pro jeho židovský původ, ostatně jen ze spojení "židovský liberalismus" nelze dovozovat, že okupační orgány věděly o židovských předcích stěžovatelčina otce, naopak je zjevné, že tento jeho původ při konfiskaci majetku ve hře nebyl. Stěžovatelčin otec jistě byl obětí perzekuce, ta však neměla podobu holocaustu. Nemohlo se tedy jednat o rasovou perzekuci ve smyslu § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích.

14. Stěžovatelka napadla uvedené usnesení dovoláním, v němž dále dokazovala na základě již dříve shromážděného spisového materiálu, že útoky nacistické okupační správy proti její rodině byly motivovány také rasově. Dovolání bylo odmítnuto usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013 č. j. 28 Cdo 2915/2012-129. Nejvyšší soud postupoval podle občanského soudního řádu ve znění účinném do 31. 12. 2012 a odmítl dovolání podle jeho § 218 písm. c) ve vazbě na § 237 odst. 1 písm. c), neboť shledal, že důvod obnovy řízení podle § 228 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu nebyl naplněn.

II.

15. Nejprve se Ústavní soud musel vypořádat se stěžovatelčíným návrhem na zrušení slova "rasové" v ustanovení § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích, připojeným k její ústavní stížnosti podle § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen "zákon o Ústavním soudu"). Procesní následky předmětného návrhu jsou předurčeny tím, že o totožném návrhu, tedy o návrhu na vypuštění téhož slova z téhož ustanovení téhož zákona již Ústavní soud rozhodoval, a to usnesením sp. zn. Pl. ÚS 16/94 ze dne 21. 7. 1994 (U 14/2 SbNU 227). Citovaným usnesením byl návrh na abstraktní přezkum ústavnosti tohoto slova odmítnut, neboť podle Ústavního soudu navrhované zrušení slova "rasové" v textu § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích nespĺňuje z formálního hlediska podmínku obsaženou v ustanovení čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy, jelikož nejde o "jednotlivé ustanovení" zákona. Proto aniž by posuzoval meritorní stránku věci, dospěl Ústavní soud k závěru, že návrh je zjevně neopodstatněný.

16. V nyní projednávané věci nemůže rozhodující senát postupovat jinak, než postupovalo v právě rekapitulovaném usnesení plénum. Normativní kontext slova "rasové" v zákoně o mimosoudních rehabilitacích se totiž nezměnil takovým způsobem, který by nyní umožňoval tvrdit, že již jde o "jednotlivé ustanovení" zákona, které by bylo možno samostatně zrušit. Návrh na zrušení slova "rasové" v ustanovení § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích je proto namísto odmítnout jako zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ve vazbě na § 43 odst. 2 písm. b) téhož zákona.

17. Přijmout takové rozhodnutí přitom přísluší senátu Ústavního soudu, nikoli jeho plénu, jak vyplývá jednak z § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ve vazbě na § 43 odst. 2 písm. b) téhož zákona; jednak z toho, že nejde o věc, kterou by si k rozhodování atrahovalo plénum postupem podle § 11 odst. 2 písm. k) zákona o Ústavním soudu. Z článku 1 odst. 2 písm. b) rozhodnutí pléna Ústavního soudu o atrahování působnosti ze dne

30. 10. 2012 zn. Org. 49/12 totiž vyplývá, že si plénum Ústavního soudu vyhradilo také rozhodování o odmítnutí návrhu "ve všech ostatních řízeních, v nichž podle § 11 zákona o Ústavním soudu o návrhu rozhoduje plénum; tím není dotčeno rozhodování soudce zpravodaje, resp. senátu o odmítnutí návrhu na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení podaného spolu s ústavní stížností podle § 74 zákona o Ústavním soudu a dosud nepostoupeného plénu podle § 78 odst. 1 zákona o Ústavním soudu." Vzhledem k tomu, že nyní procesně posuzovaný návrh připojený k ústavní stížnosti je právě návrhem podle § 74 zákona o Ústavním soudu, přísluší jeho odmítnutí pro zjevnou neopodstatněnost senátu Ústavního soudu.

18. Nad tento rámec Ústavní soud podotýká, že ústavní stížnosti je navíc vyhověno, takže pokud stěžovatelka spatřovala důvod protiústavnosti napadeného slova obsaženého v ustanovení § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích v tom, že jí zbraňuje v přístupu k navrácení majetku zabaveného jejím otci, nelze s ní souhlasit. Jak totiž vyplývá z meritorního posouzení samotné ústavní stížnosti, problém netkvěl v tomto slovu, nýbrž v nepřesném pochopení toho, jak má být vykládáno a aplikováno.

III.

19. Ústavní stížnost je důvodná.

20. Stěžovatelka opírá svou ústavní stížnost o dvě úzce propojené linie argumentů. Užší námitkou vyjadřuje svůj nesouhlas s restriktivním výkladem zákona o mimosoudních rehabilitacích, který Ústavní soud zaujal dříve v její věci v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04, který byl klíčovým důvodem, pro něž obecné soudy nevyhověly její žalobě v původním řízení, jehož obnovy se domáhala v nyní přezkoumávaném řízení. Širší námitkou pak obecně brojí proti tomu, že obecné soudy neshledaly důkazy, které předložila k žalobě na obnovu řízení, dostatečnými k tomu, aby byla obnova řízení podle § 228 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu nařízena, čímž podle ní porušily její právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a zprostředkovaně též její právo vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny.

21. Užší z uvedených námitek nemůže Ústavní soud vyhovět. Ústavní soud je stejně jako jiné soudy vázán svou předchozí judikaturou, a to v zájmu naplnění ústavních principů právní jistoty a rovnosti před zákonem, z níž mimo jiné vyplývá povinnost, aby soudy v obdobných věcech rozhodovaly obdobně. To ostatně Ústavní soud konstatoval například v nálezu sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345): "Princip předvídatelnosti práva, jakožto důležitý atribut právního státu, podstatným způsobem souvisí s principem právní jistoty a je nezbytným předpokladem obecné důvěry občanů v právo. Jak již v minulosti Ústavní soud několikrát konstatoval, neopomenutelnou komponentou principu právní jistoty je předvídatelnost práva a legitimní předvídatelnost postupu orgánů veřejné moci v souladu s právem a zákonem stanovenými požadavky. ... Stabilitu práva, právní jistotu jednotlivce a v konečném důsledku též míru důvěry občanů v právo a v instituce právního státu jako takové proto ovlivňuje i to, jakým způsobem orgány aplikující právo, tedy především soudy, jejichž základním úkolem je poskytovat ochranu právům (čl. 90 Ústavy), přistupují k výkladu právních norem."

22. Chce-li senát Ústavního soudu zaujmout k této právní otázce odlišný názor, než zaujal Ústavní soud v dříve rozhodnuté věci, může to učinit pouze cestou řízení podle § 23 zákona o Ústavním soudu. Podle něj platí, že jestliže senát v souvislosti se svou rozhodovací činností dospěje k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu, předloží otázku k posouzení plénu. Stanoviskem pléna je pak senát v dalším řízení vázán. V této věci ovšem nyní rozhodující senát neshledal, že by bylo namístě překonat názor vyjádřený v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04 a předložit jej plénu, ostatně ani stěžovatelka neuvedla důvody, které by mohly odůvodnit takový judikatorní odklon [k jeho důvodům a dopadům viz zejména nálezu sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345) či článek Kühn, Z. Ústavní soud k intertemporalitě judikatorních změn. *Jurisprudence*, 2010, č. 8, s. 32-39]. Stěžovatelka namítala toliko, že s názorem vyjádřeným v uvedeném nálezu nesouhlasí, to však není dostatečný důvod, který by přesvědčil Ústavní soud o nutnosti překonání jeho dosavadní judikatury. Jen plynutí času či například změna složení Ústavního soudu, z níž může vyplynout i eventuální změna subjektivních názorů soudců Ústavního soudu na konkrétní právní otázku, nemůže sama o sobě odůvodnit judikatorní odklon.

23. Ústavní soud tedy bude vykládat ustanovení § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích ve vazbě na jeho § 3 odst. 1 ve světle své dosavadní judikatury.

24. Citované ustanovení § 3 odst. 1 a 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích upravuje množinu oprávněných osob následovně:

"(1) Oprávněnou osobou je fyzická osoba, jejíž věc přešla do vlastnictví státu v případech uvedených v § 6 zákona, pokud je státním občanem České a Slovenské Federativní Republiky.

(2) Oprávněnou osobou je též fyzická osoba, která splňuje podmínky stanovené v odstavci 1 a která v den přechodu věci na stát podle § 6 měla na ni nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzházejících, pokud k převodu nebo přechodu vlastnického práva prohlášeným za neplatné podle těchto zvláštních předpisů došlo z důvodu rasové perzekuce a tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) zákona."

Těmito důvody podle § 2 odst. 1 písm. c) zákona jsou pak politická perzekuce nebo postup porušující obecně uznávaná lidská práva a svobody.

25. Ústavní soud i obecné soudy opakovaně aplikují citovaná ustanovení v kontextu celého zákona o mimosoudních rehabilitacích tak, že oprávněná osoba musí splňovat těchto šest podmínek [viz např. jejich rekapitulaci v narační části nálezu sp. zn. I. ÚS 254/2000 ze dne 16. 3. 2004 (N 40/32 SbNU 389)]:

1. je státním občanem České republiky;
2. na věc v den jejího přechodu na stát v rozhodném období některým ze způsobů uvedených v § 6 restitučního zákona měla nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. nebo podle zákona č. 128/1946 Sb.;
3. k převodu nebo přechodu vlastnického práva v době nesvobody (od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945) došlo z důvodů rasové perzekuce;
4. tento převod nebo přechod vlastnického práva byl prohlášen dekretem prezidenta republiky č. 5/1945 a zákonem č. 128/1946 za neplatný;
5. nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. nebo podle zákona č. 128/1946 Sb. byl řádně uplatněn;
6. uplatněný nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) restitučního zákona (tj. v důsledku politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody).

26. Jak vyplývá z dosud provedených řízení, u stěžovatelky je sporné toliko splnění třetí podmínky, tedy to, zda k převodu nebo přechodu vlastnického práva došlo v případě jejího otce z důvodů rasové perzekuce. Právě k prokázání jejího naplnění směřovaly důkazy, kterými chtěla stěžovatelka podpořit svou žalobu na obnovu řízení, jejíž posouzení bylo podle ústavní stížnosti rozporné s požadavky práva na spravedlivý proces. Ke splnění této podmínky se v případě stěžovatelky Ústavní soud obsáhle vyjádřil v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04. Na základě do té doby dostupných a předložených důkazů označil danou podmínku v případě stěžovatelčina otce za nesplněnou a uvedl: "Teprve novelizací tohoto zákona, k níž došlo dne 29. 4. 1994 (zákonem č. 116/1994 Sb.), byla v novém znění § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. připuštěna dodatečná majetková restituce u fyzických osob, které v den přechodu věci na stát měly na ni nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., pokud k převodu nebo přechodu vlastnického práva v době nacistické okupace došlo z důvodu rasové perzekuce a tento nárok nebyl po 25. únoru 1948 uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) zákona. Z okolností, za nichž byla tato novela v roce 1994 přijímána, je zřejmé, že k této výjimce, překračující dosah tzv. rozhodného období, sáhl český zákonodárce ve snaze odčinit do nebe volající křivdy, páchané nacistickým režimem především na Židech, kteří se stali obětí holocaustu; rozsah a intenzita těchto křivd jsou zcela mimořádné a český zákonodárce citovanou novelou restitučního zákona reagoval právě na tuto mimořádnou skutečnost. ... Ústavní soud zastává názor, že pojem rasová perzekuce, (obsažený v § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb.), je třeba pro účely restituční interpretovat tak, že zahrnuje pouze nejkřiklavější formy rasismu, páchané zejména formou holocaustu, nikoliv však jiné formy perzekuce z důvodů národnostních. Taková interpretace nijak nenarušuje ústavní princip rovnosti v právech, zakotvený v článku 1 Listiny."

27. Do vydání citovaného nálezu považovaly obecné soudy pro zjištění, že byla splněna podmínka "rasové perzekuce", za dostatečné, že konfiskační nařízení bylo proti otci stěžovatelky vydáno jako proti příslušníku národa českého. V nálezu se poprvé objevila myšlenka, že "rasovou perzekucí" je míněna nikoli perzekuce z důvodů národnostních, nýbrž perzekuce "především na Židech, kteří se stali obětí holocaustu". Je přitom třeba zdůraznit, že sám nález uvádí Židy, kteří se stali obětí holocaustu, toliko jako příklad rasové perzekuce, aby ji odlišil od perzekuce národnostní; jistě však nemá jít o úplné a uzavřené vymezení množiny. To ostatně vyvrací i uvození slovem "především". Nelze se tedy domnívat, že by podmínku "rasové perzekuce" splnili pouze ti, kdo se přímo stali obětí holocaustu, tedy byli zavražděni v rámci takzvaného konečného řešení židovské otázky; u těch lze totiž obvykle jen stěží předpokládat, že by následně řádně uplatnili své nároky podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. nebo podle zákona č. 128/1946 Sb. Pokud by byl citovaný nález, který je sám o sobě zužující oproti výkladu zastávanému do jeho vydání obecnými soudy, vykládán takto úzce, pak by se ustanovení § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích stalo prakticky obsoletním, což jistě nebylo úmyslem zákonodárce ani Ústavního soudu.

28. Citovaný náleze je proto třeba chápat tak, že odmítá, že by ke splnění třetí z výše vyjmenovaných podmínek daného ustanovení dostačovala národnostní perzekuce, a požaduje, aby perzekuce, jíž se okupační orgány dopustily, byla motivována alespoň zčásti též důvody rasovými, tak jak byly zaměřeny zejména vůči Židům. Nemuselo ovšem jít ze strany okupačních orgánů o motivaci výlučnou, jednak proto, že výlučnost rasové motivace u pachatelů nacistických zločinů by byla z důvodu časového odstupu prakticky neprokazatelná; a jednak proto, že dějiny holocaustu ukazují, že u nacistických orgánů se rasová motivace mnohdy prolínala i s motivacemi zjištnými a jinými (viz například obecně známý požadavek uplatňovaný německými orgány před zahájením tzv. "konečného řešení", aby Židé, kteří se chtěli z Německé říše vystěhovat, ponechali na jejím území veškerý svůj majetek; viz Gödeke, P. Pronásledování Židů pokračuje. In 20. století - kronika. Praha: Fortuna Print, 2000, s. 535).

29. Teprve v důsledku právního názoru, který zaujal Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04, tedy pro stěžovatelku získaly novou relevanci důkazy prokazující zčásti židovský původ jejího otce coby možné oběti rasové perzekuce v úzkém slova smyslu. Je plně pochopitelné, že nalezení takových důkazů mohlo trvat poměrně dlouhý čas. Vždyť obtížné bylo i shánění důkazů k samotným událostem z doby okupace, jak dokazuje i skutečnost, že důkaz, který označoval za klíčový vedlejší účastník, totiž opakovaně zmiňovaný "Dotazník ke stanovení německé národní příslušnosti", tedy tzv. "Fragebogen", stěžovatelčina otce, se dosud nepodařilo najít a předložit. O to náročnější je nutně vyhledávání důkazů, které se v souladu se zrušenou ideologií antisemitismu vztahují nikoli k osobě postižené rasovou perzekucí, tedy ke stěžovatelčinu otci, nýbrž k jeho předkům, a to až do čtvrté generace.

30. Právě pro takové situace, kdy není možné včas předložit klíčový důkaz, je přitom v civilním řízení určen institut žaloby na obnovu řízení podle § 228 občanského soudního řádu, který stěžovatelka využila poté, co našla sto let starý důkaz, který má prokazovat zčásti židovský původ její rodiny.

31. Stěžovatelka se pokusila tento institut využít a důkazy, které prokazovaly, že perzekuce jejího otce byla alespoň zčásti motivována i rasově, předložila. Obecné soudy jim však takovou relevanci nepřiznaly, což stěžovatelka kritizuje ve své ústavní stížnosti druhou ze skupin svých argumentů, kterou Ústavní soud výše charakterizoval jako širší (bod 20 nálezu).

32. Touto širší námitkou stěžovatelka brojí proti tomu, že tím, jak obecné soudy posoudily jí předložené důkazy, porušily její právo na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 Listiny.

33. Ústavní soud ve své judikatuře konstantně zdůrazňuje, že zásadně není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť dle čl. 83 Ústavy je soudním orgánem ochrany ústavnosti, nikoliv součástí soustavy obecných soudů. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebyly dotčeny ústavně chráněné práva a svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé. Samozřejmě tak není porušením práva na spravedlivý proces jakékoli pochybení při hodnocení důkazů, nýbrž jen takové, které dosahuje ústavní relevance, a zejména má potenciálně vliv na rozhodnutí obecného soudu ve věci samé. Jak k tomu uvedl Ústavní soud v usnesení sp. zn. III. ÚS 359/05 ze dne 23. 9. 2005: "Vycházejí z uvedených základních východisek, je nutno dodat, že každý proces je přirozeně třeba i v uvažovaných specifických souvislostech týkajících se zjišťování skutkového stavu pojímat jako celek (in globo). Tudíž je nezbytné zvažovat i míru relevance některého z popsaných pochybení, pokud se týče případného promítnutí jeho důsledku do vyvození konečných závěrů v meritum věci. Řečeno poněkud jiným způsobem, ne vždy musí procesní nedostatek realizace důkazního řízení vést ke kasaci ústavní stížností napadeného rozhodnutí, nedosahuje-li, nahlíženo v kontextu celého procesu, ústavněprávní roviny..."

34. V nyní posuzovaném případě ovšem nesprávné hodnocení důkazů ústavněprávní roviny dosahuje. Zásadnost důkazů, které stěžovatelka předložila na podporu své žaloby na obnovu řízení, vyplývala už z toho, že jimi prokazovala naplnění podmínky stanovené v judikatuře Ústavního soudu, jak bylo vyloženo výše. Šlo přitom o důkazy, které podle názoru Ústavního soudu mohou změnit odmítavý přístup, který k nárokům stěžovatelky zaujal Ústavní soud jak v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04, tak později v usnesení sp. zn. IV. ÚS 1234/09 ze dne 3. 2. 2012, v usnesení sp. zn. II. ÚS 380/08 ze dne 10. 4. 2012 či v usnesení sp. zn. II. ÚS 475/12 ze dne 17. 5. 2012, v nichž Ústavní soud rozhodoval před tím, než stěžovatelka našla a předložila důkazy o rasových základech perzekuce svého otce. Uvedená usnesení tak vycházela ze zcela odlišné důkazní situace a Ústavní soud v nich nemohl rozhodnout jinak než odmítavě, jelikož neměl k dispozici žádné důkazy, které by prokazovaly rasovou perzekuci stěžovatelčina otce. V důsledku nyní předložených důkazů však aktuální situace může být zcela odlišná.

35. Z těchto důkazů, pokud je mohly mít okupační nacistické orgány k dispozici, lze opravdu nabýt dojem, že stěžovatelčin otec mohl být židovského původu, což by spolu s jeho příklonem k "židovskému liberalismu", uváděným ve vztahu k němu německou tajnou policií, naznačovalo, že v jeho případě nešlo "pouze" o národnostní a politickou perzekuci, ale i o perzekuci rasovou. Ani náleze III. ÚS 107/04 přitom nevyžaduje, aby motivace okupačních úřadů byla výhradně rasová. Lze se pouze domnívat, do jaké míry jim důvody rasové a politické splývaly, jak jim ostatně předepisovala nacistická ideologie vysvětlující politické jednání jednotlivce právě jeho rasovým původem, pokud byly k dispozici alespoň nějaké důkazy, které mohly okupačním orgánům "osvětlit" politické postoje jednotlivce jeho (skutečným či domnělým) rasovým původem. Takové promítání ideologických východisek do "práva" Německé říše ostatně Ústavní soud shrnul již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ze dne 8. 3. 1995 (55/1995 Sb., N 14/3 SbNU 73): "Německá říše jako totalitní stát, řídicí se principem vyjádřeným Rosenbergovou větou - Právem je to, co slouží německé cti -, vykonávala státní moc a vytvářela právní řád v zásadě již stranou jejich materiálně hodnotové báze. Tuto skutečnost snad nejlépe vystihují dva říšské zákony z roku 1935, totiž zákon o ochraně německé krve a cti a zákon o říšském občanství, v nichž se klade eminentní důraz na čistotu německé krve, jako předpoklad další existence německého lidu, a v nichž se jako říšský občan definuje pouze státní příslušník z německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši."

36. Nelze proto tvrdit, že kdykoli je konfiskace odůvodněna politickými postoji, je vyloučeno, aby šlo zároveň o součást rasové perzekuce. K naplnění podmínek § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích dostačuje, pokud jsou rasové důvody v užším slova smyslu vymezeném citovaným nálezem přítomny, i kdyby působily společně s dalšími důvody zášti okupačních orgánů k perzekvované osobě. Není přitom nutné, ba v rozhodování soudních orgánů demokratického právního státu by bylo i nevhodné, aby bylo jasně prokazováno, zda stěžovatelčin otec byl židovského původu ve smyslu takzvaných norimberských zákonů, tedy oněch německých rasových zákonů, na něž v usnesení ze dne 19. 3. 2008 poukazyval okresní soud. Dostačuje zjistit, zda okupační orgány mohly takového přesvědčení nabýt. Podstatné tedy je, zda okupační orgány mohly učinit úvahu, že politické postoje a aktivity stěžovatelčina otce mohly mít spojitost s jeho rasovým původem, jenž byl tvrzen v uvedeném německém výmarském historicko-genealogickém kapesním seznamu veškeré šlechty židovského původu z roku 1913, což z tohoto důkazu předloženého stěžovatelkou činí důkaz zásadní a rozhodující.

37. Jeho důležitost přitom dále narůstá, pokud je propojen s důkazy předloženými stěžovatelkou v předchozím řízení a prokazujícími příklon jejího otce k "židovskému liberalismu". Lze se opět pouze domnívat, do jaké míry považovaly okupační orgány spojení "židovský liberalismus" za pouze politický odsudek a do jaké míry toto "ohodnocení" naznačovalo výše zmíněnou spojitost mezi údajným rasovým původem stěžovatelčina otce a dalších členů jeho rodiny a jejich politickými postoji. Není úkolem Ústavního soudu a není ani v dosahu jeho odbornosti, aby činil rozsáhlé závěry o ideologických obratech používaných nacistickými orgány. Rozhodně však není namístě, aby obecné soudy možnost takové spojitosti automaticky vyloučily tak jednoduše, jako to učinil krajský soud, který se spokojil s vlastní úvahou a s úvahou převzatou od vedlejšího účastníka a uvedl na straně 5 a 6 svého usnesení: "Z užití slova 'židovský' v kontextu dané listiny lze však nepochybně dovodit, že toto adjektivum nesouvisí s národnostním či rasovým původem otce žalobkyně. Přívlastek 'židovský' se zcela jistě vztahuje k 'liberalismu', jakožto politickému směru nepřátelskému ideologii nacismu, a má jen zvýraznit jeho z pohledu okupačních orgánů zavrženíhodný charakter. Výstižně na to upozorňuje žalovaný ve vyjádření k odvolání a krajský soud jeho názor sdílí." Takovým posouzením, kterým s nečekanou lehkostí a pouze s odkazem na názor žalovaného, majícího pochopitelně opačný zájem než stěžovatelka, odmítl zásadní důkaz, který měl vyvolat znovuotevření stěžovatelčina případu, se krajský soud dopustil nejen chybného hodnocení důkazů, ale vzhledem k tomu, že díky tomuto hodnocení nebyla stěžovatelce umožněna obnova řízení, také odepření spravedlnosti.

38. Není úkolem Ústavního soudu, aby jednoznačně určoval, zda výše popsané důkazy stěžovatelkou předložené postačovaly k prokázání toho, že konfiskace majetku jejího otce byla motivována také rasovou perzekucí. Je však podle názoru Ústavního soudu zjevné, že šlo o důkazy, které k takovému přehodnocení dosavadních důkazních závěrů mohly vést. Šlo tedy o důkazy splňující podmínky § 228 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu, tedy takové, které bez své viny nemohla použít v původním řízení před soudem prvního stupně nebo za podmínek uvedených v ustanovení § 205a a 211a též před odvolacím soudem a které mohly přivodit pro ni příznivější rozhodnutí ve věci. Opačné hodnocení významu těchto důkazů provedené okresním soudem a krajským soudem Ústavní soud pokládá za neuspokojivé a rozporné s požadavky, které pro hodnocení důkazů vyplývají ze zásad spravedlivého procesu, neboť znemožnilo, aby stěžovatelčina věc byla pohledem nově předložených důkazů obecnými soudy meritorně a spravedlivě projednána.

39. Nejde přitom pouze o to, že by nesprávné hodnocení důkazů vedlo ve stěžovatelčině případě k nesprávnému rozhodnutí ve věci samé, nýbrž o to, že v důsledku jejich nesprávného hodnocení nedošlo k meritornímu

rozhodnutí vůbec, neboť obnova řízení, a tedy znovuzahájení věcného posouzení obecnými soudy, nebyla vůbec připuštěna. V takovém přístupu obecných soudů je nutno spatřovat odepření spravedlnosti, které zároveň představuje porušení dalšího aspektu práva na spravedlivý proces, totiž práva na přístup k soudu. Právo na přístup k soudu se totiž nevyčerpává tím, že je jednotlivci poskytnuta možnost, aby jeho věc byla alespoň jednou soudy projednána. Jakkoli v sobě právo na spravedlivý proces neobsahuje ústavní právo na odvolání (s výjimkou práva na odvolání v trestních věcech, které je zakotveno v článku 2 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod), tak je dotčeno i v těch případech, kdy soudy svévolně vykládají splnění podmínek pro připuštění řádných či opravných prostředků, které jsou v právním řádu zakotveny [viz např. náleží I. ÚS 3143/08 ze dne 17. 3. 2009 (N 59/52 SbNU 583)].

40. Ve stěžovatelčině případě byla oním mimořádným opravným prostředkem, který se nabízel, žaloba na obnovu řízení, v níž stěžovatelka uváděla zcela nové a dosud jí nedostupné důkazy. Nepřipuštění obnovy řízení v takovém případě znamenalo, že obecné soudy nikdy neposoudily její věc pohledem celého komplexu důkazů, který se jí podařilo nashromáždit, nýbrž jen pohledem důkazů, které nashromáždila před změnou interpretace zákona o mimosoudních rehabilitacích nálezem sp. zn. III. ÚS 107/04. V takovém přístupu, tedy v neumožnění toho, aby byla její věc posouzena pohledem všech důkazů, které stěžovatelka - inspirována k tomu navíc judikaturou Ústavního soudu - nashromáždila, nutno spatřovat porušení práva na přístup k soudu. Podle názoru Ústavního soudu totiž předložené důkazy dostatečně mění skutkovou situaci v posuzovaném případě, a proto odmítnutí obnovy řízení obecnými soudy má charakter denegationis iustitiae. Stěžovatelka má právo na to, aby její nárok doložený novými důkazy byl obecnými soudy řádně projednán v obnoveném řízení.

41. Takový postup považuje Ústavní soud za nutný jak k naplnění požadavků práva na spravedlivý proces v oblasti dokazování a v otázce práva na přístup k soudu, tak konečně i k naplnění celkového smyslu a významu napravení křivd minulosti formou restitucí.

42. Pokud totiž neprokázání skutečnosti, že v případě jejího otce šlo o rasovou perzekuci ve smyslu § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích, představovalo jedinou překážku toho, aby se stěžovatelka podle tohoto zákona domohla majetku, který byl její rodině ze zavrženíhodných důvodů konfiskován (o jejich zavrženíhodnosti nebylo v celém řízení sporu, ten byl veden pouze o to, zda šlo o důvody výhradně politické a národnostní, či také rasové); pak důkazy, které prokazují, že šlo o perzekuci rasovou, mohou být právě tím argumentem, který překloní pomyslnou misku vah na stranu vyhovění stěžovatelčinu restitučnímu požadavku, a tedy navrácení majetku.

43. Argumenty pro oprávněnost stěžovatelčiných nároků byly totiž s argumenty pro jejich neoprávněnost velmi vyvážené po celou dobu od chvíle, kdy je začala uplatňovat, jak ukazuje množství rozhodnutí Ústavního soudu a obecných soudů, která jí dávala za pravdu, a těch, která její nároky odmítala. Není proto překvapivé, že i jeden důkaz může tento mnohaletý spor přiklonit na stranu oprávněnosti stěžovatelčina nároku. Nároky restituční je totiž z hlediska zjištěných okolností nutno posuzovat obzvlášť citlivě, jak Ústavní soud připomněl například v nálezu sp. zn. I. ÚS 485/98 ze dne 31. 5. 1999 (N 81/14 SbNU 167), kde zdůraznil, "že smyslem zákona č. 87/1991 Sb. je zmírnit následky některých majetkových a jiných křivd, učiněných v rozhodném období (§ 1 odst. 1). Z tohoto pohledu není možno při aplikaci tohoto zákona postupovat příliš restriktivně a formalisticky, nýbrž naopak je nutno používat jej velmi citlivě a vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Jak již totiž Ústavní soud judikoval dříve, ke splnění účelu a cíle restitucí je nutné, aby všechny orgány veřejné moci vycházely ze speciální úpravy restitučních předpisů a aby zejména v duchu snahy o zmírnění některých majetkových křivd interpretovaly zákonem stanovené okolnosti, v jejichž důsledku k přechodu majetku došlo."

44. Obecné soudy měly navíc při svém rozhodování a posuzování stěžovatelkou předložených důkazů vzít v úvahu princip *favoris restitutionis*, tedy povinnost výkladu zákona ve prospěch osob restituujících, akceptovaný Ústavním soudem v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 29. 5. 2013 (177/2013 Sb.).

IV.

45. Nad rámec výše zjištěného porušení procesních práv stěžovatelky Ústavní soud také připomíná, že smyslem restitučního zákonodárství je alespoň zčásti napravit minulé křivdy. Vyplývá to ostatně i z preambule zákona o mimosoudních rehabilitacích, podle něž "Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky ve snaze zmírnit následky některých majetkových a jiných křivd, k nimž došlo v období let 1948 až 1989, vědomo si, že tyto křivdy tím méně pak různé nespravedlnosti z období ještě vzdálenějších, včetně křivd na občanech německé a maďarské národnosti, nelze nikdy zcela napravit, chtějíc však potvrdit svoji vůli, aby k podobným křivdám už nikdy nedocházelo," usneslo se na předmětném zákoně. S vědomím toho, že samozřejmě nelze napravit všechny křivdy minulosti, a také toho, že náprava formou navrácení majetku může mnohdy znamenat naopak újmu nových vlastníků, kteří předmětný majetek nabyli poté, co byl ukřivděným zcizen, je namístě, aby

podmínky restitučních zákonů a vymezení toho, na jaké křivdy a na které ukřivdění se má vztahovat, byly vymezeny co nejjednoznačněji.

46. Nejasnosti a hraniční situace však nelze zcela vyloučit ani při výkladu restitučních předpisů. Docházet k nim může a případ stěžovatelky, řešený českými soudy již několik desetiletí, je jedním z takových příkladů. V takových situacích je namístě vzpomenout si na hodnotové základy, na nichž je postaven právní řád demokratické České republiky, tedy zejména na primát občana před státem, jak je vyjádřen v článku 2 odst. 3 a 4 Ústavy, z nichž jasně vyplývá, že stát je zde pro občany, a nikoli naopak; a dále na rovnost v důstojnosti i právech, vyjádřenou v článku 1 Listiny. Z těchto východisek vyplývá mimo jiné i to, že restituční předpisy je nutno aplikovat vůči všem oprávněným subjektům stejně a úvahy rozhodujících orgánů, a Ústavní soud samozřejmě nesmí být výjimkou, nesmějí být "kontaminováni" mnohdy populárním voláním po tom, aby se nevracely "příliš velké" majetky či majetky náležející bývalé šlechtě.

47. Pokud tak interpretace restitučního předpisu vede k pochybnostem, zda na jeho základě má být minulá křivda napravena, či nikoli, je podle názoru Ústavního soudu namístě křivdu napravit, a to zvláště za situace, kdy náklady této nápravy nese pouze stát či jeho organizační složka, například Národní památkový ústav, nikoli nositel základních práv. Pokud je totiž minulá křivda odčiňována na účet státu a jeho příspěvkových organizací či obdobných složek, nevzniká tím nová křivda nositelům základních práv. V judikatuře Ústavního soudu bylo ostatně již několikrát zopakováno, že práva restituentů nelze zužovat interpretací příslušných restitučních zákonů [viz nález sp. zn. IV. ÚS 202/99 ze dne 9. 9. 1999 (N 121/15 SbNU 157) či nález sp. zn. III. ÚS 206/98 ze dne 9. 7. 1998 (N 80/11 SbNU 231)]. V nálezu sp. zn. I. ÚS 274/04 ze dne 11. 3. 2008 (N 53/48 SbNU 607) pak Ústavní soud uvedl: "Ústavní soud připomíná, co v oblasti restitucí již mnohokrát vyslovil. Ke splnění účelu a cíle restitucí je zejména nutné, aby obecné soudy interpretovaly restituční zákony ve vztahu k oprávněným osobám co nejstřícněji, v duchu snahy o zmírnění některých majetkových křivd, v jejichž důsledku k odnětí majetku v minulosti došlo. Je proto nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na zjištěných skutkových okolnostech a jež mohou být - jako v daném případě - značně komplikované a netypické. To však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení sporu, jakkoliv se to může jevit skutkově i právně značně složitě."

48. To samozřejmě neznamená, že by mělo být akceptováno obcházení restitučních předpisů, například způsobem, který byl vyloučen ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 ze dne 1. 11. 2005 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.). Ovšem tam, kde text restitučního předpisu napravení křivdy vzniklé v minulosti umožňuje, má být napravena, zvláště když je zjevné, že je její napravení v konkrétním případě souladné s účelem zákona.

49. S ním je pak jistě souladné, pokud má být napravena křivda učiněná stěžovatelčinu otci, u nějž není sporu o tom, že z důvodu jeho šlechtického původu a demokratického smýšlení nebyly vůči němu v rozhodném období podle § 1 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích, tedy v období komunistického režimu, napraveny křivdy, kterých se na něm dopustil předchozí totalitní nacistický režim. Do předložení důkazů, které stěžovatelka připojila k žalobě na obnovu řízení, vše nasvědčovalo tomu, že byl její otec pronásledován "pouze" z důvodů národnostních a politických, takže napravení křivdy mu učiněné by jistě bylo v souladu s účelem zákona o mimosoudních rehabilitacích, nikoli však se striktní podmínkou "rasové perzekuce" podle § 3 odst. 2 tohoto zákona. Pokud však nově předložené důkazy naznačují, že i podmínka "rasové perzekuce" mohla být v jeho případě splněna, je možné dle textu zákona a nanejvýš vhodné dle jeho účelu křivdu spáchanou na stěžovatelčině otci alespoň zčásti napravit.

V.

50. Ústavní soud tedy rekapituluje své právní závěry vyplývající z výše provedené podrobné argumentace. Zaprvé, ke splnění podmínky "rasové perzekuce" podle § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, nedostačuje národnostní perzekuce, nýbrž je nutné, aby perzekuce, již se okupační orgány dopustily, byla motivována alespoň zčásti též důvody rasovými, tak jak byly zaměřeny zejména vůči Židům. Nemuselo ovšem jít ze strany okupačních orgánů o motivaci výlučnou; dostačuje, aby rasová motivace byla i jednou z motivací pro perzekuci konkrétní osoby. Zadruhé pak, pokud je důkaz předložený k žalobě na obnovu řízení podle § 228 občanského soudního řádu obecnými soudy chybně posouzen a žaloba na obnovu řízení je zamítnuta, přestože při správném hodnocení důkazů by jí bylo vyhověno, jde nejen o nesprávné hodnocení důkazů, ale také o odepření spravedlnosti, rozporné s právem na přístup k soudu dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

51. Proto nelze než shrnout, že ústavní stížností napadenými rozhodnutími okresního soudu a krajského soudu došlo k porušení stěžovatelčiných základních práv, a to jednak jejího práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť okresní soud i krajský soud odmítly důkazy, které stěžovatelka předložila spolu se svou žalobou na obnovu řízení, přičemž podcenily jejich význam a posoudily je způsobem rozporným s požadavky řádného

hodnocení důkazů, který vedl k odepření spravedlnosti v jejím případě. Tím zároveň zasáhly do stěžovatelčina práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny, neboť jí tím znemožnily domoci se navrácení majetku, který byl protiprávně konfiskován její rodině. Proto bylo namístě jejich usnesení zrušit.

52. Nadto shledal Ústavní soud nezbytným zrušit i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2013, jímž bylo odmítnuto dovolání proti usnesení krajského soudu, přestože nebylo v ústavní stížnosti výslovně napadeno, pouze k ní bylo přiloženo. Ústavní soud se nicméně rozhodl postupovat tak, aby v právním státě neexistovalo usnesení odmítající dovolání proti již zrušenému usnesení krajského soudu. Obdobný postup ostatně Ústavní soud již několikrát v minulosti aproboval (viz usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1755/09 ze dne 14. 7. 2011 či usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 571/11 ze dne 1. 8. 2011).

53. S ohledem na shora odůvodněné zjištění, že napadenými rozhodnutími okresního soudu a krajského soudu a v posledku i Nejvyššího soudu byla porušena stěžovatelčina základní práva zaručená článkem 36 odst. 1 a článkem 11 odst. 1 Listiny, Ústavní soud v souladu s § 82 zákona o Ústavním soudu podané ústavní stížnosti vyhověl a zrušil všechna napadená usnesení podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 5. března 2014

Kateřina Šimáčková, v. r.
předsedkyně senátu